

Odnos ličnosti i predrasuda: Teorijska osnova i pregled empirijskih nalaza

Jelena Matić Bojić

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu,
Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja, Zagreb, Hrvatska

---

Sažetak

U posljednjih dvadesetak godina, uslijed teorijskoga i analitičkog napretka, obnovljen je interes za dispozicijska objašnjenja sklonosti predrasudama. Istraživačke su se tradicije ranoga dispozicijskoga i socijalnog pristupa kroz povijest istraživanja predrasuda izmjenjivale u popularnosti i suočavale s oštrom debatom o ulozi osobe nasuprot ulozi situacije u razvoju i održavanju predrasuda. Suvremena istraživačka praksa, međutim, inklinira k integraciji tih pristupa, a empirijski su utvrđene i određene komplementarnosti dispozicijskih i socijalnih perspektiva. Cilj je ovoga rada kontekstualizirati dispozicijski pristup istraživanju predrasuda, prikazati osnovne koncepte, teorijsko polazište i empirijske podatke o vezi ličnosti i predrasuda te skrenuti pažnju na otvorena pitanja i moguće pravce budućih istraživanja. Fokus je rada na vezi ličnosti i predrasuda prema različitim društvenim grupama koje se nerijetko prikazuju pod okriljem konstrukta generaliziranih predrasuda. Budući da je taj konstrukt od središnje važnosti za razumijevanje dispozicijskih doprinosa objašnjenju predrasuda, on se u radu pobliže predstavlja. Središnji dio rada sadrži prikaz Duckittove dvoprocesne kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda koja je u podlozi odnosa ličnosti i predrasuda, pri čemu se poseban naglasak stavlja na pojašnjenje uloge ideoloških varijabli desne autoritarnosti i orijentacije na socijalnu dominaciju koje posreduju u tome odnosu. Slijedi prikaz empirijskih nalaza o povezanosti predrasuda i ličnosti prema petofaktorskoj conceptualizaciji te HEXACO conceptualizaciji. Kao ključni antecedenti predrasuda izdvajaju se otvorenost prema iskustvu, ugodnost i poštenje – poniznost. U završnome se dijelu rada problematiziraju aktualni prijepori u području istraživanja povezanosti ličnosti i predrasuda: status ugodnosti kao prediktora predrasuda te konzistentnost dispozicijskih korelata generaliziranih predrasuda.

Ključne riječi: ličnost, predrasude, generalizirane predrasude, desna autoritarnost, orijentacija na socijalnu dominaciju

---

✉ Jelena Matić Bojić, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Frankopanska 22/I, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: matiac@idi.hr

Autorica zahvaljuje Ajani Löw, Kostu Bovanu i Denisu Bratku na kritičkome čitanju i korisnim sugestijama.

Uvod

Istraživačke napore koji su usmjereni tomu da se rasvijetli povezanost ličnosti (i općenito dispozicija) sa sklonošću predrasudama često prati neopravdana aura kontroverznosti. Dispozicijska objašnjenja prema kojima se neke osobne, stabilne karakteristike (najčešće osobine ličnosti ili kognitivne sposobnosti) istražuju kao čimbenici koji pojedinca mogu predisponirati na izraženiju ili manje izraženu sklonost predrasudama nerijetko su proglašavana determinističkima i kontraproduktivnima (v. Hodson, 2009). Kritike dispozicijskomu pristupu uglavnom su dolazile od predstavnika istraživačkih snaga socijalnoga pristupa koji individualne razlike u sklonosti predrasudama tumače situacijskim ili socijalnim, manje stabilnim čimbenicima. Hodson (2009) ocjenjuje da debata o ulozi osobe nasuprot ulozi situacije nigdje nije toliko snažna kao u području istraživanja predrasuda. Štoviše, dosegla je takve razmjere da su neki autori dispozicijski pristup okarakterizirali kao potencijalno obmanjujući, neprimjeren i odgovoran za odugovlačenje teorijskoga napretka (Kreindler, 2005; Reynolds i sur., 2001; Young-Bruehl, 1998).

U ovome će se radu kontekstualizirati dispozicijski pristup istraživanju predrasuda, prikazat će se osnovni koncepti, teorijsko polazište i empirijski podaci o vezi ličnosti i predrasuda te će se prodiskutirati otvorena pitanja i iznijeti smjernice za buduća istraživanja. Važno je istaknuti da se ovaj rad, kao ni velik broj radova koji se uvrštavaju u ovaj pregled, ne fokusira ni na jedan tip specifičnih predrasuda (npr. etničke ili dobne predrasude), već zahvaća problem povezanosti ličnosti i predrasuda prema različitim društvenim grupama (npr. etničkim, dobnim i drugim), često objedinjenih u konstrukt generaliziranih predrasuda. Generalizirane predrasude odnose se na generalni faktor ili faktor višega reda koji objašnjava povezanosti među specifičnim predrasudama. Primjerice, na temelju rezultata na mjerama predrasuda prema pretilim osobama, osobama s tjelesnim invaliditetom i osobama homoseksualne orijentacije moguće je ekstrahirati faktor generaliziranih predrasuda koji objedinjuje varijancu koja je zajednička za ta tri tipa specifičnih predrasuda.

Rad započinje pregledom razvoja dispozicijskoga pristupa istraživanju predrasuda u kojemu se tumači porijeklo „sukoba“ među stručnjacima diferencijalno-psihološke i socio-psihološke provenijencije. Slijedi opis prakse suvremenih istraživača koji nastoji pojasniti zašto zaoštavanje debate nije (bilo) opravdano, upućujući na komplementarnost dispozicijskih i situacijskih objašnjenja sklonosti predrasudama. Nadalje, predstavlja se značenje konstrukta generaliziranih predrasuda za objašnjenje dispozicijskih doprinosa sklonosti predrasudama. Središnji dio rada prikazuje teorijsku podlogu odnosa između ličnosti i predrasuda. U njemu se predstavljaju konstrukti desne autoritarnosti i orijentacije na socijalnu dominaciju te se pojašnjava njihova uloga u modelima koji objašnjavaju vezu ličnosti i predrasuda, poput onoga u podlozi prikazane dvoprocenke kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001). Središnji dio rada sadrži i prikaz

empirijskih nalaza o povezanosti ličnosti i predrasuda. U završnome dijelu rad se dotiče dvaju problema koji se, s obzirom na aktualnost i zastupljenost u novijoj literaturi, mogu smatrati suvremenim prijemcima u području istraživanja veze ličnosti i predrasuda. Uz pojedine se sporne točke u tekstu rada te u završnim razmatranjima navode mogući pravci budućih istraživanja.

Razvoj dispozicijskoga pristupa istraživanju predrasuda od 1950-ih do danas

Iako prva istraživanja datiraju u ranija razdoblja, prijelomni trenutak koji je obilježio dispozicijski pristup istraživanju predrasuda predstavlja objava analiza o autoritarnoj (Adorno i sur., 1950), odnosno predrasudnoj i tolerantnoj ličnosti (Allport, 1954). Te se analize smatraju prvim sustavnim razradama ideje da ličnost determinira predrasude. U skladu s tada prevladavajućim psihoanalitičkim mišljenjem, Adorno i suradnici (1950) smatrali su da su predrasude izraz psihopatoloških crta ličnosti koje proizlaze iz neprimjerenoga ranog odgoja, dok je Allport (1954) predrasude vidio kao posljedicu nepatološkoga funkcioniranja, držeći da su „ego snaga“ ili „ego slabost“ dispozicijski temelji tolerancije, odnosno predrasuda.

Istraživanjima koja su polazila od teorijskih pretpostavki Adorna i suradnika (1950) te Allporta (1954) upućeni su različiti prigovori konceptualne i metodološke prirode: nemogućnost dokazivanja hipoteza koje proizlaze iz psihodinamskoga učenja, loše metrijske karakteristike korištenih instrumenata, redukcionizam, zanemarivanje kontekstualnih faktora, nemogućnost objašnjenja prevladavajuće uniformnosti u predrasudama među članovima neke grupe, nemogućnost objašnjenja brzih promjena koje se događaju na razini cijeloga društva itd. (Akrami i Ekehammar, 2006; Bergh i sur., 2010; Graziano i sur., 2007; Hodson i Dhont, 2015; Reynolds i sur., 2001). Uslijed opravdanosti prigovora, dispozicijski su pristup šezdesetih godina 20. stoljeća istisnula socio-psihološka i, nešto kasnije, sociokognitivna tumačenja predrasuda. Predstavnici socio-psihološkoga i sociokognitivnog pristupa smatraju da su predrasude posljedica različitih situacijskih, socijalnih i sociokognitivnih čimbenika, poput nedostatka međugrupnoga kontakta ili percepcije prijatnije (npr. Pettigrew i Tropp, 2006; Riek i sur., 2006). Oni su pak zanemarivali činjenicu da osobe koje su najsklonije jednomu tipu predrasuda, npr. etničkim predrasudama, ujedno imaju i višu sklonost drugim tipovima predrasuda, npr. predrasudama prema osobama homoseksualne orijentacije (Akrami, 2005; Bergh i sur., 2016). To se zapažanje referira na fenomen generaliziranih predrasuda, koji će biti detaljnije predstavljen u sljedećemu poglavlju.

Osamdesetih godina prošloga stoljeća ideja o dispozicijama kao antecedentima predrasuda ponovno se aktualizirala, i to ponajprije zbog Altemeyerova (1981) redefiniranja konstrukta desne autoritarnosti koji se pokazao važnim za razumijevanje uloge dispozicija u objašnjenju sklonosti predrasudama. Za to je

razdoblje karakteristično napuštanje psihodinamske osnove, razvoj novih analitičkih metoda provjere hipoteza te, poglavito, teorijski napredak koji ima reperkusije na današnje konceptualiziranje veze dispozicija i predrasuda. Pritom se teorijski napredak u prvome redu odnosi na definiranje konstrukta orijentacije na socijalnu dominaciju (Pratto i sur., 1994) te razvoj dvoprocenane kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001, 2005).

Nakon 2000. godine broj je empirijskih radova o dispozicijskim objašnjenjima predrasuda znatno porastao. Prema Hodsonu i Dhontu (2015) ponovni se interes za tu temu u 21. stoljeću može objasniti trojako. Prvo, akumulirane su empirijske spoznaje koje potvrđuju plauzibilnost dispozicijskih objašnjenja predrasuda (v. Onraet i sur., 2015; Sibley i Duckitt, 2008). Drugo, dobivene su empirijske potvrde toga da osobine ličnosti predviđaju različite ishode i izbore u životu pojedinca, i to jednako dobro ili bolje od situacijskih faktora, pa je logično da ličnost ima bitnu ulogu i u načinu na koji pojedinac razmišlja, osjeća se i ponaša prema pripadnicima različitih društvenih skupina (npr. Roberts i sur., 2007). Treće, utvrđene veličine efekata povezanosti ličnosti i predrasuda slične su onima koje se nalaze kad se ispituju veličine efekata povezanosti ličnosti ili različitih socio-psiholoških varijabli u drugim istraživačkim domenama (v. Fleeson i Nofhle, 2009; Pettigrew i Tropp, 2006; Richard i sur., 2003).

Brojni autori naglašavaju važnost i potiču razvoj integriranoga pristupa proučavanju predrasuda (npr. Akrami i sur., 2009; Bäckström i Björklund, 2007; Bergh i sur., 2016; Duckitt, 2001; Hodson i Dhont, 2015; Sibley i Duckitt, 2008). Empirijske provjere također upućuju na superiornost kombiniranih modela u odnosu na razdvojene (dispozicijske i socio-psihološke) modele predikcije predrasuda (Akrami, 2005; Akrami i Ekehammar, 2004). Zaključci koji proizlaze iz dispozicijske i socio-psihološke istraživačke tradicije rijetko se pokazuju kontradiktornima. Štoviše, može se reći da je riječ o komplementarnim objašnjenjima za sklonost predrasudama (Akrami i sur., 2011; Bergh i sur., 2016; Hodson i Dhont, 2015). O komplementarnosti tih objašnjenja svjedoče nalazi istraživanja koji upućuju na to da kontekstualni faktori imaju više efekta na apsolutnu stabilnost ili stabilnost prosjeka, dok dispozicijski faktori imaju više efekta na relativnu stabilnost ili stabilnost položaja u grupi s obzirom na izraženost predrasuda (Akrami i sur., 2009; Bergh, 2013; Bergh i sur., 2010). Također, kad se razmatraju povezanosti različitih tipova predrasuda, odnosno kad se varijanca različitih mjera predrasuda razdvoji na zajedničku (dijeljenu) i specifičnu (nedijeljenu) varijancu, tada dispozicije snažnije koreliraju sa zajedničkom varijancom, dok su kontekstualne varijable bolji prediktori specifične varijance različitih tipova predrasuda (Akrami i sur., 2011). Ideja komunaliteta, odnosno dijeljene varijance različitih specifičnih predrasuda jedna je od okosnica suvremenoga dispozicijskog pristupa, što se ogleda u velikome broju istraživanja koja doprinose dispozicija ispituju u relaciji s generaliziranim, a ne specifičnim predrasudama (npr. Bergh i Akrami, 2017; Crawford i Brandt, 2019; Zick i sur., 2008).

Generalizirane predrasude – suvremena predrasudna ličnost

Uvjerenje da su za pojavljivanje i održavanje predrasuda odgovorni i neki stalniji, dispozicijski čimbenici proizašlo je iz uočavanja pozitivnih korelacija među različitim specifičnim predrasudama (npr. Bergh i sur., 2012; Zick i sur., 2008). Ako iste osobe imaju u pravilu najizraženije predrasude prema različitim društvenim skupinama, tada je razumno objašnjenje za to tražiti „unutar“ pojedinca (Bergh, 2013). Allport (1954) je tendenciju osobe da ima predrasude bilo prema kojoj vanjskoj grupi nazvao generaliziranim predrasudama. Stoga se neki suvremeni autori na generalizirane predrasude referiraju kao na predrasudnu ličnost današnjice (npr. Crawford i Brandt, 2019). Dio autora, međutim, daje uvjerljive dokaze da se generalizirane predrasude ne tiču (samo) dinamike „mi – oni“, tj. članstva u grupi, već i statusa i moći kojih su lišene različite marginalizirane i/ili stigmatizirane skupine (v. Bergh i Akrami, 2017; Bergh i sur., 2016; Crawford i Brandt, 2019). S obzirom na društvenu i moralnu važnost koju predrasude prema deprivilegiranim skupinama imaju u usporedbi s predrasudama prema privilegiranim skupinama (koje također postoje), većina se radova, pa tako i ovaj pregled, fokusira na njihove dispozicijske korelate. Problemu konzistentnosti dispozicijskih korelata s obzirom na definiciju generaliziranih predrasuda pažnja će se posvetiti u dijelu o suvremenim prijedorima u istraživanjima odnosa ličnosti i predrasuda. Operacionalizacija generaliziranih predrasuda najčešće podrazumijeva ekstrakciju ili potvrđivanje latentnoga *g*-faktora koji objašnjava povezanosti među specifičnim predrasudama (npr. Akrami i sur., 2009; Bäckström i Björklund, 2007; Bergh i sur., 2012, 2016; Cohrs i sur., 2012; McFarland, 2010; Zick i sur., 2008). Generalni faktor predrasuda objašnjava od 50 do 70 % varijance specifičnih predrasuda te s njima ima visoke korelacije (Bergh i sur., 2016; Ekehammar i Akrami, 2003; Matić, 2018). Kovariranje rezultata na mjerama specifičnih predrasuda upućuje na postojanje latentnoga faktora koji pojedinca opisuje više ili manje sklonim generaliziranim predrasudama, slično kao što i kovariranje rezultata na zadacima testa inteligencije ukazuje na postojanje *g*-faktora inteligencije.

Generalizirane predrasude utjelovljuju komunalitet koji je važan za pojašnjenje doprinosa koji dispozicijski faktori imaju i s kojim mogu nadopunjavati socio-psihološka tumačenja predrasuda. Redukcija specifičnosti koji je imanentan svakomu pojedinom tipu specifičnih predrasuda i poopćavanje mjere sa specifične na opću, generaliziranu razinu omogućuje sagledavanje predrasudne osnove iz dispozicijskoga rakursa (v. Fleeson i Nofle, 2009; Sibley i Duckitt, 2008). Pritom dispozicijski pristup nipošto nema za cilj dovesti u pitanje ili osporiti korisnost alternativnih gledišta na fenomen predrasuda.

Teorijski okvir i empirijski podaci o povezanosti ličnosti i predrasuda

Kao što je ranije istaknuto, u posljednjih su 20-ak godina reaktivirani istraživački pokušaji da se razjasni veza ličnosti i predrasuda, razrađen je teorijski

okvir te su akumulirani empirijski podaci, uključujući i meta-analičke. Prije nego što se prikažu teorijski temelji i nalazi o povezanosti predrasuda i ličnosti prema petofaktorskoj konceptualizaciji te HEXACO konceptualizaciji, prikazat će se konstrukti desne autoritarnosti i orijentacije na socijalnu dominaciju koji su se pokazali ključnim posrednicima u vezi ličnosti i predrasuda.

Određenje i uloga desne autoritarnosti i orijentacije na socijalnu dominaciju u posredovanju povezanosti između ličnosti i predrasuda

Konstrukat desne autoritarnosti obuhvaća konvencionalnost, autoritarnu agresiju i autoritarnu submisiju (Altemeyer, 1981). Konvencionalnost podrazumijeva pristajanje uz ustaljene norme i vrijednosti, autoritarna agresija usmjerena je prema onima koji se percipiraju kao prekršitelji normi, dok je autoritarna submisija povezana s nekritičkim prihvatanjem i podređivanjem autoritetima (Hodson i Dhont, 2015). Osobe izražene desne autoritarnosti cijene tradicionalne vrijednosti, moral, sigurnost, autoritet, red i kontrolu (Altemeyer, 1998). Meta-analiza Sibleyja i Duckitta (2008) nalazi umjerenu negativnu povezanost desne autoritarnosti s otvorenosću prema iskustvu ($r = -.36$; $N = 15\ 570$ iz 48 studija) te nisku pozitivnu povezanost sa savjesnošću ($r = .15$; $N = 14\ 383$ iz 43 studije). Kasnija istraživanja mahom repliciraju te nalaze (npr. Cohrs i sur., 2012; Heaven i sur., 2011; Hodson i sur., 2009; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Sibley i Duckitt, 2010). Prema rezultatima meta-analize i nekim naknadnim istraživanjima povezanost neuroticizma, ugodnosti i ekstraverzije s desnom autoritarnosću nije statistički značajna (Perry i Sibley, 2012; Sibley i Duckitt, 2008).

Orijentacija na socijalnu dominaciju odnosi se na stav kojim pojedinac iskazuje preferenciju prema egalitarnim ili hijerarhiziranim odnosima među skupinama u društvu (Pratto i sur., 1994). Osobe više orijentacije na socijalnu dominaciju cijene moć i dominaciju, hladne su, konzervativne, naklonjene vojsci i ekstremističkim desnim političkim opcijama (Duckitt, 2005; Guimond i sur., 2003; Lippa i Arad, 1999; Pratto i sur., 1994). Meta-analički podaci o dispozicijskim korelatima orijentacije na socijalnu dominaciju upućuju na nisku do umjerenu negativnu korelaciju s ugodnošću ($r = -.29$; $N = 11\ 669$ iz 31 studije) te nisku negativnu korelaciju s otvorenosću prema iskustvu ($r = -.16$; $N = 11\ 319$ iz 30 studija; Sibley i Duckitt, 2008). Nalazi kasnijih istraživanja također upućuju na negativnu povezanost orijentacije na socijalnu dominaciju i ugodnosti (Cohrs i sur., 2012; Heaven i sur., 2011; Hodson i sur., 2009; Perry i Sibley, 2012; Sibley i Duckitt, 2010; Sibley i sur., 2010) te otvorenosti prema iskustvu (Cohrs i sur., 2012; Heaven i sur., 2011; Sibley i Duckitt, 2010; Sibley i sur., 2010). Prema nalazima meta-analize Sibleyja i Duckitta (2008) povezanost je neuroticizma, savjesnosti i ekstraverzije s orijentacijom na socijalnu dominaciju neznčajna (v. i Perry i Sibley, 2012; za drugačiji nalaz v. Heaven i sur., 2011).

Desna autoritarnost i orijentacija na socijalnu dominaciju predviđaju različite socio-političke, ideološke i međugrupne fenomene, poput patriotizma i nacionalizma

(Pratto i sur., 1994), etnocentrizma (Cunningham i sur., 2004), negativnih stavova prema ženama, homoseksualnim osobama, pretilim osobama, etničkim i religijskim manjinama, osobama s invaliditetom i osobama s intelektualnim poteškoćama (Akrami i sur., 2009; Bäckström i Björklund, 2007; Ekehammar i sur., 2004; Guimond i sur., 2003; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Lippa i Arad, 1999; Satherley i Sibley, 2016) te generaliziranih predrasuda (Akrami i Ekehammar, 2006; Cohrs i sur., 2012; Matić, 2018; McFarland, 2010; Sibley i sur., 2010; Zick i sur., 2008). Prema meta-analitičkome izračunu povezanost desne autoritarnosti i predrasuda je $r = .49$ ($N = 2\,919$ iz 10 studija), dok je povezanost orijentacije na socijalnu dominaciju i predrasuda $r = .55$ ($N = 2\,479$ iz 9 studija). Istovremeno, desna autoritarnost i orijentacija na socijalnu dominaciju međusobno su umjereno povezane (meta-analitički $r = .37$, Sibley i Duckitt, 2008) pa ih je korisno kombinirati pri predikciji predrasuda (Hodson i Dhont, 2015; Sibley i Duckitt, 2008). Desna bi autoritarnost pritom bolje predviđala predrasude prema grupama koje se percipiraju kao moralno devijantne te ugrožavajuće za društvene norme i vrijednosti, dok bi orijentacija na socijalnu dominaciju bolje predviđala predrasude prema slabim grupama ili grupama koje pretendiraju na korištenje ograničenih društvenih resursa (Duckitt i Sibley, 2007).

Osim što su desna autoritarnost i orijentacija na socijalnu dominaciju među uspješnijim prediktorima predrasuda, njihova je važnost i u tome što se postavljaju kao medijatori u vezi dispozicijskih varijabli i predrasuda (Akrami i Ekehammar, 2006; Dhont i Hodson, 2014; Duckitt, 2005; Hodson i sur., 2009; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Perry i Sibley, 2012; Sibley i Duckitt, 2010). Takav se mehanizam uklapa u okvir petofaktorske teorije ličnosti (McCrae i Costa, 2008) unutar koje se povezuju tzv. bazične tendencije (što su ovdje osobine ličnosti), tzv. karakteristične adaptacije (što su u ovome slučaju desna autoritarnost i orijentacija na socijalnu dominaciju) te tzv. objektivna biografija (što su ovdje predrasude) (Akrami, 2005; Ekehammar i sur., 2004). Kauzalni slijed koji pretpostavlja da su dispozicije antecedenti ideoloških varijabli, a ideološke varijable antecedenti predrasuda ima svoje uporište u nalazima longitudinalnih (Asbrock i sur., 2010; Kteily i sur., 2011; Perry i Sibley, 2012; Sibley i Duckitt, 2010) i eksperimentalnih istraživanja (Guimond i sur., 2003). Takav slijed pretpostavlja i dvoprocesna kognitivno-motivacijska teorija ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001).

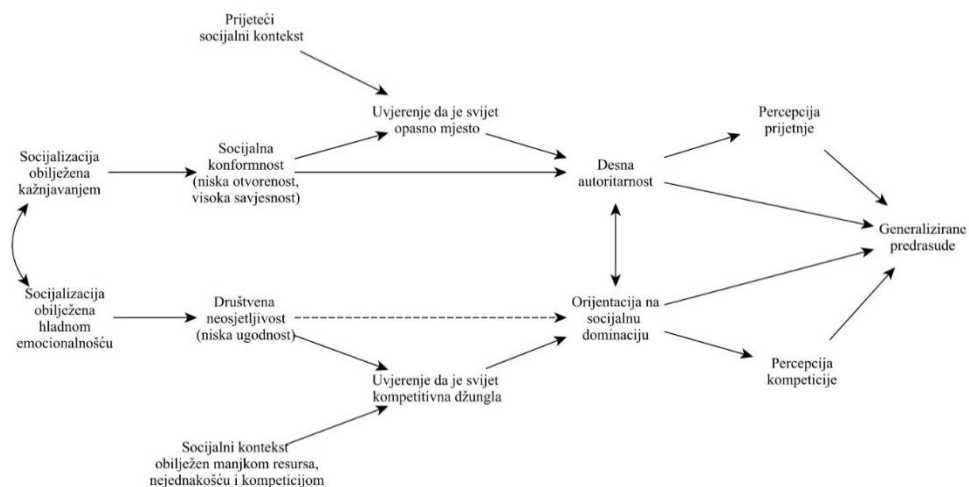
Dvoprocesna kognitivno-motivacijska teorija ideologije i predrasuda

Prema dvoprocesnoj kognitivno-motivacijskoj teoriji ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001) dva tipa socijalizacije u djetinjstvu – socijalizacija obilježena strogim odgojem i kažnjavanjem ili odrastanjem u opasnim društvenim okruženjima te socijalizacija obilježena hladnom emocionalnošću ili odrastanjem u okruženjima koje obilježavaju nejednakost i sukobi oko resursa ili moći – dovode do razvoja dispozicija socijalne konformnosti (nasuprot osobnoj autonomiji) i društvene neosjetljivosti (nasuprot društvenoj osjetljivosti). Osobe više socijalne konformnosti

pristajat će uz društvene konvencije i biti sklone sankcioniranju slučajeva kršenja socijalnih normi. Osobe više društvene neosjetljivosti bit će interpersonalno neugodne i bezosjećajne. Prema nalazima Duckitta (2009) te Duckitta i Sibleyja (2009, 2017) socijalna se konformnost može shvatiti kao kombinacija niske otvorenosti prema iskustvu i visoke savjesnosti iz petofaktorskoga modela ličnosti, dok se društvena neosjetljivost odnosi na nisku ugodnost iz petofaktorskoga modela ili nisko poštenje – poniznost iz HEXACO taksonomije ličnosti (osnovne značajke petofaktorske i HEXACO taksonomije ličnosti navedene su u sljedećim ulomcima). Prema teoriji te dvije dispozicije potenciraju uvjerenje da je svijet opasno, nepredvidivo i prijetće mjesto, odnosno uvjerenje da je svijet kompetitivna džungla u kojoj je potrebna borba za resurse i moć. To je posebno izraženo u uvjetima u kojima osoba percipira (realnu ili simboličku) prijetnju *statusu quo* i/ili manjak resursa. Međudjelovanje dispozicija, percepcije socijalnoga konteksta i uvjerenja o svijetu otvara prostor motivacijskim ciljevima socijalne kontrole i sigurnosti, odnosno moći i dominacije nad drugima. Ti se ciljevi izražavaju u obliku desne autoritarnosti i orijentacije na socijalnu dominaciju i manifestiraju kao sklonost etnocentrizmu i predrasudama (Duckitt, 2001, 2005, 2009; Duckitt i Sibley, 2009, 2017; Satherley i Sibley, 2016; Sibley i Duckitt, 2008, 2010). Efekti dispozicija na predrasude, prema toj teoriji, isključivo su neizravni, posredovani putem priklanjanja ideološkim uvjerenjima desne autoritarnosti i orijentacije na socijalnu dominaciju (Slika 1.).

Slika 1.

Shematski prikaz dvoprocenoga kognitivno-motivacijskog modela ideologije i predrasuda (prilagođeno prema Duckitt, 2001 te Duckitt i Sibley, 2017)

U okviru dvoprocesne kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda odnos među varijablama postavljen je tako da odgovara nalazima eksperimentalnih i longitudinalnih istraživanja (Asbrock i sur., 2010; Duckitt, 2009; Kteily i sur., 2011; Perry i Sibley, 2012; Sibley i Duckitt, 2010) te je zadobio adekvatnu empirijsku podršku (v. Duckitt i Sibley, 2017). Slaba točka teorije je to što su socijalna konformnost i društvena neosjetljivost varijable osmišljene upravo u svrhu postavljanja ove teorije. Snažnija se empirijska potvrda dobiva u istraživanjima koja koriste etablirane dimenzije ličnosti srodne tim konstruktima – otvorenost prema iskustvu, savjesnost, ugodnost, poštenje – poniznost (Duckitt i Sibley, 2009; Sibley i Duckitt, 2008). Fokus narednih dvaju ulomaka upravo je na osobinama ličnosti iz petofaktorske i HEXACO taksonomije.

Povezanost predrasuda i ličnosti po petofaktorskom modelu

Petofaktorski model ličnosti široko je korištena taksonomija koja podrazumijeva da se ličnost pojedinca može najbolje opisati pomoću pet osnovnih dimenzija: ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti, neuroticizma i otvorenosti prema iskustvu. Većina istraživanja koja ispituju odnos ličnosti i predrasuda polazi od ličnosti operacionalizirane u okviru toga modela. Meta-analizom Sibleyja i Duckitta (2008) izračunane su prosječne veličine učinaka povezanosti između dimenzija petofaktorskoga modela ličnosti i predrasuda. Osnovni je zaključak da su otvorenost prema iskustvu i ugodnost negativno povezane s predrasudama, dok neuroticizam, savjesnost i ekstraverzija nisu s predrasudama u značajnim korelacijama. Također, utvrđeno je da ličnost djeluje na desnu autoritarnost i orijentaciju na socijalnu dominaciju, koje zatim djeluju na predrasude, tj. da su efekti ličnosti na predrasude neizravni, posredovani ideološkim varijablama, što odgovara nalazima longitudinalnih i eksperimentalnih istraživanja (Asbrock i sur., 2010; Guimond i sur., 2003; Kteily i sur., 2011; Perry i Sibley, 2012; Sibley i Duckitt, 2010).

Osobe koje imaju izraženu otvorenost prema iskustvu sklone su nekonvencionalnim i liberalnim svjetonazorima te imaju nekonformističke stavove i ponašanje (Brandt i sur., 2015; Flynn, 2005). Zbog takvoga konceptualnog određenja otvorenost prema iskustvu je dimenzija ličnosti koju se najčešće dovodi u vezu s predrasudama (Sibley i Duckitt, 2008, 2010). Prema rezultatima meta-analize otvorenost prema iskustvu i predrasude umjereno su negativno povezane ($r = -.30$; $N = 4\ 713$ iz 25 studija, Sibley i Duckitt, 2008). Veličina učinka te povezanosti neovisna je o kulturalnome kontekstu iz kojega potječu podaci (Sibley i Duckitt, 2008). S druge strane, snažnije korelacije otvorenosti prema iskustvu i predrasuda pronađene su u istraživanjima koja su kao kriterij imala generalizirane, a ne specifične predrasude. Spomenuti nalaz objašnjava se time što je kod generaliziranih predrasuda riječ o poopćenoj mjeri kod koje iskustva s pojedinim grupama ne igraju ulogu kao kod specifičnih predrasuda (Sibley i Duckitt, 2008). Nadalje, veće su veličine efekata povezanosti otvorenosti prema iskustvu s predrasudama dobivene u istraživanjima koja su koristila NEO PI-R i NEO FFI, u usporedbi s onima koja su

koristila BFI upitnik ličnosti. To je obrazloženo činjenicom da dulji upitnici (NEO PI-R i NEO FFI) preciznije mjere facete povezane s predrasudama te različitim sastavom upitnika. Naime, BFI mjeri samo bihevioralne dispozicije, a ostali dijelom i stavove, čime se potencira veličina korelacije uslijed preklapljenosti sa sadržajem mjera predrasuda (Sibley i Duckitt, 2008). Također, utvrđeno je da je prosječna povezanost otvorenosti prema iskustvu i predrasuda viša u studentskoj nego u kasnijoj odrasloj dobi. Autori to objašnjavaju činjenicom da se u adolescenciji i ranoj odrasloj dobi tek konsolidiraju socio-politički stavovi (Sibley i Duckitt, 2008, v. i Heaven i sur., 2011). Konačno, u objavljenim studijama, u usporedbi s neobjavljenim studijama, niže su korelacije otvorenosti prema iskustvu i predrasuda. Sibley i Duckitt (2008) taj neočekivani nalaz objašnjavaju činjenicom da je u mnogim objavljenim radovima povezanost između ličnosti i predrasuda bila sporedan istraživački problem, kao i mogućnošću da je pristranost u objavljivanju izražena kod objave rezultata eksperimentalnih studija.

Brojna istraživanja objavljena nakon meta-analize Sibleyja i Duckitta (2008) potvrdila su da je otvorenost prema iskustvu negativno povezana s predrasudama prema imigrantima (Dinesen i sur., 2016; Hodson i sur., 2009; Matić i sur., 2019; Onraet i sur., 2011; Satherley i Sibley, 2016), predrasudama prema ženama (Akrami i sur., 2009), negativnim stavovima prema homoseksualnim osobama (Kalebić Maglica i Vuković, 2016), netolerancijom prema različitim nekonvencionalnim skupinama (Brandt i sur., 2015) te generaliziranim predrasudama (Akrami i sur., 2009; Bergh i sur., 2012, 2016; Cohrs i sur., 2012; Matić, 2018; McFarland, 2010; Rebić, 2014).

Prema meta-analizi Sibleyja i Duckitta (2008) povezanost otvorenosti prema iskustvu i predrasuda uvelike je, ali ne potpuno, posredovana putem desne autoritarnosti. Respektabilan broj istraživanja, međutim, ukazuje i na postojanje izravne veze otvorenosti prema iskustvu i predrasuda (npr. Cohrs i sur., 2012; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Matić i sur., 2019). Cohrs i suradnici (2012) smatraju da čest izostanak izravnoga efekta može biti posljedica motivacije osobe da ponudi ideološko opravdanje za svoje negativne stavove. Onraet i suradnici (2011) mogući uzrok tomu vide i u prirodi konstrukta otvorenosti prema iskustvu jer nalaze da kognitivni segment otvorenosti prema iskustvu neizravno djeluje na predrasude (preko desne autoritarnosti), dok iskustveni segment otvorenosti prema iskustvu ima izravan efekt na predrasude. Potrebna su dodatna istraživanja koja bi rasvijetlila mehanizam djelovanja otvorenosti prema iskustvu na predrasude, važan i za planiranje i usmjeravanje intervencija namijenjenih redukciji predrasuda. U svakome slučaju, za osobe niske otvorenosti prema iskustvu i visoke desne autoritarnosti, uslijed snažnije identifikacije s postojećim društvenim uređenjem, preferencije jasnih moralnih pravila i pojačane osjetljivosti na eventualnu prijetnju i ugrozu od drugih društvenih skupina, prema pretpostavkama dvoprocenjske kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001, 2005), vjerojatnije je da će manifestirati obrasce predrasudnoga mišljenja (Sibley i Duckitt, 2008).

Ugodnost iz petofaktorskoga modela ličnosti uključuje elemente društvene osjetljivosti, empatije i altruizma pa se može očekivati njezina negativna povezanost s predrasudama (Ekehammar i Akrami, 2007; John i Srivastava, 1999). Meta-analiza Sibleyja i Duckitta (2008) potvrđuje nisku do umjerenu negativnu vezu ugodnosti i predrasuda ($r = -.22$; $N = 4\ 713$ iz 25 studija). Veličina efekta te povezanosti neovisna je o kulturalnome kontekstu unutar kojega su prikupljeni podaci, kao i o činjenici je li rad objavljen ili nije (Sibley i Duckitt, 2008). Međutim, kao i u slučaju otvorenosti prema iskustvu, više su povezanosti ugodnosti i predrasuda nađene u istraživanjima provedenima na uzorcima studenata, onima u kojima su korišteni NEO PI-R i NEO FFI te kriterij generaliziranih predrasuda u usporedbi s onima koja su uključivala osobe kasnije odrasle dobi, BFI inventar ličnosti i kriterij specifičnih predrasuda. Efekt vrste upitnika ličnosti pripisuje se manjkavosti BFI ugodnosti u pogledu zahvaćanja dimenzija poštenja i poniznosti, koje su konceptualno povezane s predrasudama (Bergh i Akrami, 2016; Bergh i sur., 2016; Sibley i sur., 2010) i koje NEO PI-R ugodnost zahvaća kroz mjere faceta izravnosti i skromnosti (Miller i sur., 2011).

Iako brojna istraživanja provedena nakon meta-analitičke sinteze potvrđuju nalaz o negativnoj povezanosti ugodnosti i generaliziranih, ali i različitih specifičnih predrasuda, poput predrasuda prema ženama, imigrantima i pretilim osobama (Bergh i Akrami, 2016; Bergh i sur., 2012; Cohrs i sur., 2012 – Studija 2; Ekehammar i Akrami, 2007; Graziano i sur., 2007; Hodson i sur., 2009; McFarland, 2010; Satherley i Sibley, 2016), nemali je korpus novijih istraživanja koja ne nalaze značajne povezanosti ugodnosti i predrasuda (Bergh i sur., 2016; Cohrs i sur., 2012 – Studija 1; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Matić, 2018; Rebić, 2014). Budući da je riječ o vrlo aktualnome istraživačkom problemu koji je angažirao mnoge suvremene istraživače (npr. Bergh i Akrami, 2016; Graziano i sur., 2007), dodatna pažnja posvetit će mu se u okviru poglavlja o suvremenim prijemorima o povezanosti ličnosti i predrasuda.

Rezultati meta-analize ukazuju na to da je povezanost ugodnosti i predrasuda isključivo neizravna, tj. da su ugodnost i predrasude povezane isključivo preko orijentacije na socijalnu dominaciju. Sukladno pretpostavkama dvoprocenke kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001, 2005), osobe niže ugodnosti mogu zanemarivati želje i potrebe drugih te se zbog više orijentacije na socijalnu dominaciju fokusirati na znakove kompeticije oko ograničenih resursa, što može rezultirati iskazivanjem predrasuda i diskriminacijom marginaliziranih skupina (Sibley i Duckitt, 2008).

Zaključno, za razumijevanje veze s predrasudama od dimenzija su iz petofaktorske konceptualizacije ličnosti relevantne otvorenost prema iskustvu i ugodnost, dok se neuroticizam, savjesnost i ekstraverzija prema meta-analizi ispostavljaju irelevantnima (Sibley i Duckitt, 2008), što odgovara i postulatima dvoprocenke kognitivno-motivacijske teorije ideologije i predrasuda (Duckitt, 2001, 2005).

Povezanost predrasuda i ličnosti po HEXACO modelu

Iako glavnina empirijskih podataka govori o vezi predrasuda i dimenzija ličnosti iz petofaktorskoga modela, na ovome će mjestu ukratko biti predstavljena i istraživanja koja su predrasude dovodila u vezu s dimenzijama ličnosti iz HEXACO modela. Dva su osnovna razloga tomu. Prvo, sve je veći broj suvremenih istraživanja koja polaze od te konceptualizacije (Bergh i Akrami, 2016; Bergh i sur., 2016; Brandt i sur., 2015; Satherley i Sibley, 2016), i drugo, HEXACO model pokazao se iznimno važnim za razumijevanje konceptualne podloge povezanosti pojedinih dimenzija ličnosti (osobito ugodnosti) i predrasuda. Nasuprot tomu, pregled istraživanja koja se oslanjaju na druge konceptualizacije ličnosti bit će na ovome mjestu izostavljen zbog toga što su malobrojna (npr. PEN taksonomija ličnosti – McFarland i Adelson, 1996) i/ili bazirana na modelima koji ne obuhvaćaju cjelokupnu ličnost, već neki njezin segment (npr. model Mračne trijade ličnosti – Hodson i sur., 2009).

U HEXACO modelu ličnost se opisuje pomoću šest dimenzija: poštenje – poniznost, emocionalnost, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost prema iskustvu (Ashton i Lee, 2007). Ekstraverzija, savjesnost i otvorenost prema iskustvu najvećim se dijelom podudaraju s istoimenim dimenzijama iz petofaktorske konceptualizacije. Emocionalnost i ugodnost iz HEXACO modela pandan su neuroticizmu i ugodnosti iz petofaktorskoga modela, no donekle su drugačije rotirane u faktorskom prostoru (Ashton i Lee, 2007): HEXACO emocionalnost isključuje ljutnju, a uključuje sentimentalnost, dok HEXACO ugodnost uključuje ljutnju, a isključuje sentimentalnost. Poštenje – poniznost definira se kao tendencija pojedinca da bude pravedan i iskren u socijalnim odnosima. Sadržaj poštenja – poniznosti u petofaktorskoj je konceptualizaciji ili slabo zastupljen pod faktorom ugodnosti (NEO PI-R) ili izostavljen iz taksonomije (BFI; v. Miller i sur., 2011). Sklonosti solidarnosti i altruizmu, koje mogu biti važne za razumijevanje sklonosti predrasudama, nalaze se u HEXACO modelu između ugodnosti, poštenja – poniznosti i emocionalnosti.

Prema nalazima zasad oskudnoga broja empirijskih provjera koje su se oslanjale na HEXACO taksonomiju ličnosti (Bergh i Akrami, 2016; Bergh i sur., 2016; Brandt i sur., 2015; Sibley i sur., 2010) otvorenost prema iskustvu, koja se pokazala najrelevantnijim prediktorom predrasuda među dimenzijama petofaktorskoga modela ličnosti, značajno je povezana s predrasudama i onda kad je operacionalizirana u okviru HEXACO modela. Niska otvorenost prema iskustvu iz HEXACO modela predviđala je predrasude prema opasnim (npr. preprodavači droge), omalovaženima (npr. nezaposleni) i disidentskim vanjskim grupama (npr. feministkinje; Sibley i sur., 2010), netoleranciju prema različitim nekonvencionalnim skupinama (Brandt i sur., 2015), generalizirane predrasude i predrasude prema skupinama niskoga (ali i visokoga) socijalnog statusa (Bergh i Akrami, 2016; Bergh i sur., 2016). Što se ostalih HEXACO dimenzija tiče, Sibley i suradnici (2010) nalaze pozitivne korelacije emocionalnosti i savjesnosti s predrasudama prema opasnim grupama te negativnu korelaciju ugodnosti s

predrasudama prema omalovaženima, a pozitivnu korelaciju s predrasudama prema disidentskim grupama. Bergh i Akrami (2016) dobili su neznačajnu povezanost HEXACO ugodnosti i generaliziranih predrasuda. Za poštenje – poniznost Bergh i Akrami (2016) te Bergh i suradnici (2016) pronašli su negativnu povezanost s generaliziranim predrasudama, predrasudama prema etničkim manjinama i, generalno, grupama niskoga statusa. Prema nalazima Sibleyja i suradnika (2010) poštenje – poniznost pozitivno je povezano s predrasudama prema opasnim grupama te negativno povezano s predrasudama prema omalovaženim grupama. U istome je istraživanju poštenje – poniznost pozitivno povezano s desnom autoritarnošću, a negativno s orijentacijom na socijalnu dominaciju, dakle, ima suprotstavljene efekte povezanosti s dvama snažnim antecedentima predrasuda. Tomu se zanimljivom nalazu dodatna pažnja posvećuje u sljedećemu poglavlju.

Na temelju dosad objavljenih istraživanja o povezanosti predrasuda i dimenzija ličnosti prema HEXACO modelu kao najrelevantnije za objašnjenje sklonosti predrasudama ističu se HEXACO dimenzije otvorenosti prema iskustvu i poštenja – poniznosti.

Suvremeni prijepori u istraživanjima povezanosti ličnosti i predrasuda

Recentni istraživački napori u području ispitivanja povezanosti ličnosti i predrasuda mogu se ugrubo podijeliti na: i) replikacije prikazanih nalaza u novim, dosad nedovoljno istraženim socio-političkim kontekstima (za provjere nalaza u hrvatskome kontekstu v. Jelavić, 2017; Kalebić Maglica i sur., 2018; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Matić, 2018; Matić i sur., 2019; Rebić, 2014); ii) pitanje statusa ugodnosti kao prediktora predrasuda; te iii) pitanje konzistentnosti dispozicijskih korelata generaliziranih predrasuda, ovisno o tome koje skupine objedinjuje taj konstrukt. Budući da je riječ o aktualnim, u nekim slučajevima i tek „zagrebanim“ istraživačkim temama, one ujedno predstavljaju poželjne smjerove budućih istraživanja. U sljedećim će se odlomcima pobliže razmotriti pitanje statusa ugodnosti kao prediktora predrasuda te pitanje konzistentnosti dispozicijskih korelata generaliziranih predrasuda, dok su nalazi replikacija navedeni tijekom pregleda literature.

Status ugodnosti kao prediktora predrasuda

Iako je meta-analiza Sibleyja i Duckitta (2008) pokazala da postoji značajna negativna povezanost ugodnosti i predrasuda, jedan dio naknadnih istraživanja nije detektirao taj odnos (Bergh i sur., 2016; Cohrs i sur., 2012 – Studija 1; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Matić, 2018; Rebić, 2014). Štoviše, nađeno je da je taj odnos nešto kompleksniji od odnosa koji predrasude imaju s drugim osobinama ličnosti (Bergh i Akrami, 2016; Matić, 2018; Matić i sur., 2019). Činjenica da je u dijelu istraživanja utvrđena neznačajna korelacija ugodnosti i predrasuda može djelomično biti produkt specifičnosti svakoga od istraživanja te ovisiti npr. o konceptualnim razlozima povezanima s odabirom mjere ugodnosti, odabiru kriterija

generaliziranih ili specifičnih predrasuda i/ili dobi sudionika (Miller i sur., 2011; Sibley i Duckitt, 2008).

Empirijske provjere statusa ugodnosti kao prediktora predrasuda rezultirale su novim konceptualnim shvaćanjima o prirodi toga konstrukta. Graziano i suradnici (2007) problematizirali su nalaz o negativnoj povezanosti ugodnosti i predrasuda, hipotetizirajući da je riječ o posljedici činjenice da su ugodniji pojedinci skloniji suspregnuti svoje negativne stavove kako bi zadržali pozitivne socijalne odnose. Svoju hipotezu potkrepljuju nalazima eksperimentalnih provjera koje pokazuju da i pojedinci više i pojedinci niže ugodnosti pribjegavaju predrasudama i diskriminaciji onda kada to mogu opravdati. U uvjetima u kojima je ekspresija predrasuda normativna, takva tendencija ugodnijih osoba može rezultirati nultom korelacijom između ugodnosti i predrasuda. Postoje, međutim, istraživanja koja demonstriraju da se faktor socijalne poželjnosti, koji je povezan sa željom osobe da sačuva pozitivne socijalne odnose, ne može smatrati uzrokom negativne povezanosti ugodnosti i predrasuda (Ekehammar i Akrami, 2007; Ekehammar i sur., 2004). Bergh i Akrami (2016) primijetili su da značajna povezanost između ugodnosti i predrasuda često „nestaje“ kad se u regresiju uključe HEXACO dimenzija poštenje – poniznost i intersticijska faceta altruizma ili varijable Mračne trijade – makijavelizam, subklinički narcizam i subklinička psihopatija, čiji je latentni faktor oprečan ugodnosti (v. i Bergh i sur., 2016; Hodson i sur., 2009). Autori nalaze da je efekt povezanosti predrasuda i ugodnosti iz petofaktorskoga modela ovisan o izboru mjere, odnosno o preciznosti kojom ona mjeri relevantne facete, dok je efekt povezanosti predrasuda i ugodnosti iz HEXACO modela neznačajan. Time dovode u pitanje to da je za predrasude bitna cjelokupna dimenzija ugodnosti, a ne neke njezine facete koje se u drugim konceptualizacijama izdvajaju kad je riječ o doprinosu objašnjenju predrasuda (npr. altruizam). U vrijeme kad je rađena meta-analiza Sibleyja i Duckitta (2008) bilo je nedovoljno radova izvan petofaktorske taksonomije ličnosti da bi bile moguće provjere stabilnosti efekta povezanosti ugodnosti i predrasuda ovisno o konceptualizaciji ličnosti, no buduća bi istraživanja taj odnos mogla pobliže ispitati.

Prema zaključcima meta-analize povezanost ugodnosti i predrasuda isključivo je neizravna, posredovana putem orijentacije na socijalnu dominaciju (Sibley i Duckitt, 2008). Međutim, u priličnome broju istraživanja negativna korelacija ugodnosti s orijentacijom na socijalnu dominaciju praćena je pozitivnom korelacijom ugodnosti s desnom autoritarnošću (Duckitt i Sibley, 2009; Hodson i sur., 2009; Kalebić Maglica i Vuković, 2016; Matić, 2018). Takva priroda odnosa između ugodnosti i predrasuda odgovara nalazu Osbornea i suradnika (2013) da pristojnost i suosjećanje kao aspekti ugodnosti, zbog različitoga obrasca povezanosti s desnom autoritarnošću i orijentacijom na socijalnu dominaciju, različito koreliraju s političkim konzervativizmom. Također, može se komparirati s nalazima koji se tiču spomenute povezanosti predrasuda i poštenja – poniznosti (Sibley i sur., 2010). Naime, poštenje – poniznost povezano je s višim predrasudama prema opasnim grupama te nižim predrasudama prema omalovaženim grupama, i to zbog pozitivne veze s desnom autoritarnošću te negativne veze s orijentacijom na socijalnu

dominaciju. Takve suprotstavljene tendencije pojedinca i činjenica da i desna autoritarnost i orijentacija na socijalnu dominaciju posreduju u odnosu s predrasudama mogu rezultirati nultim ili vrlo niskim bivarijantnim povezanostima ugodnosti i poštenja – poniznosti s predrasudama i srodnim konstruktima (Sibley i sur., 2010; v. i Osborne i sur., 2013). Buduća istraživanja mogla bi doprinijeti razjašnjavanju toga problema ako bi povezanost ugodnosti i predrasuda ispitivala koristeći dimenzije generaliziranih predrasuda koje predlažu Duckitt i Sibley (2007), dijeleći korpus generaliziranih predrasuda na predrasude prema opasnim, omalovaženim i disidentskim grupama. Također, u budućim bi istraživanjima od koristi bilo širenje spektra socijalnih grupa prema kojima se ispituju predrasude, kao što to daju naslutiti niže navedeni nalazi Crawforda i Brandta (2019) prema kojima je upravo ugodnost dimenzija ličnosti koja najbolje objašnjava (ne)prihvatanje većine socijalnih grupa.

Pitanje konzistentnosti dispozicijskih korelata (generaliziranih) predrasuda

Kao što je ranije istaknuto, u ovome su radu prikazani teorijska osnova i empirijski podaci o povezanosti ličnosti i predrasuda prema marginaliziranim i/ili stigmatiziranim skupinama. Radovi koji su zahvaćeni ticali su se specifičnih ili generaliziranih predrasuda koje su uključivale, primjerice, predrasude prema imigrantima, ženama ili pretilim osobama. To je bitno naglasiti stoga što je nekolicinom recentnih radova dokazano da, kako navodi Bergh (2013), „standardni“ i „nestandardni“ objekti predrasuda mogu imati različite dispozicijske korelate.

Jedan je od prvih nalaza koji na to upućuje onaj Flynn (2005) koji sugerira da osobe s višom otvorenosću prema iskustvu imaju pozitivnije prosudbe crnaca (deprivilegirane skupine), a negativnije prosudbe bijelaca (privilegirane skupine) u usporedbi s osobama niže otvorenosti prema iskustvu. Sukladno tomu, Brandt i suradnici (2015) dobili su da je HEXACO otvorenost prema iskustvu negativno povezana s netolerancijom prema nekonvencionalnim grupama, a pozitivno povezana s netolerancijom prema konvencionalnim grupama, pokazavši tako da se nalazi koji se tiču robusnih dispozicijskih korelata predrasuda prema nekonvencionalnim skupinama ne repliciraju u studijama koje ispituju korelate predrasuda prema konvencionalnijim skupinama (npr. zagovornici tradicionalnih obiteljskih vrijednosti, heteroseksualne osobe i dr.).

U svomu novijem radu Crawford i Brandt (2019) predrasude prema marginaliziranim/stigmatiziranim/„standardnim“/nekonvencionalnim/deprivilegiranim/liberalnim skupinama nazivaju usko definiranim generaliziranim predrasudama. Nasuprot tomu, široko definirane generalizirane predrasude u njihovu istraživanju obuhvaćaju i „nestandardne“/konvencionalne/privilegirane/konzervativne skupine. Skupine koje čine široko definirane generalizirane predrasude mnogo su heterogenije od skupina koje čine usko definirane generalizirane predrasude (v. i Brandt i Crawford, 2019). Kad je riječ o dispozicijskim korelatima, osnovni je zaključak Crawforda i Brandta (2019) da je ugodnost osobina ličnosti koja korelira i s usko i

sa široko definiranim generaliziranim predrasudama, dok otvorenost prema iskustvu korelira pronajprije s usko definiranim generaliziranim predrasudama. Prema tome autori ističu da je ugodnost osobina ličnosti koja pojedince predisponira na (ne)prihvatanje većine socijalnih grupa, dok je efekt otvorenosti prema iskustvu uvelike moderiran (ne)konvencionalnošću grupe i percipiranim (ne)skladom karakteristika pojedinca i obilježja (članova) grupe (Crawford i Brandt, 2019).

Uvažavajući suvremene nalaze o (ne)konzistentnosti dispozicijskih korelata (generaliziranih) predrasuda (Brandt i Crawford, 2019; Crawford i Brandt, 2019), još jednom valja podsjetiti da su predrasude prema deprivilegiranim grupama one koje su (opravdano) u fokusu društvenih istraživanja te da je diskusija koju su spomenuti autori potaknuli motivirana više znanstvenim nego moralnim ili praktičnim motivima. Dok je god osnovni razlog izučavanja povezanosti ličnosti i predrasuda rasvjetljivanje razloga za netoleranciju i diskriminaciju članova marginaliziranih i stigmatiziranih grupa (kao što najčešće i jest), otvorenost prema iskustvu predstavlja dimenziju ličnosti koja ima ključnu ulogu.

Zaključna razmatranja

Pregled literature o povezanosti ličnosti i predrasuda svjedoči o tome da su dispozicijske osnove ponovno jedna od središnjih tema u domeni istraživanja predrasuda. Njihova aktualnost zasigurno je i posljedica činjenice da znanstveni pristup proučavanju toga relevantnog fenomena stremi k razradi kompleksnih integriranih modela koji će obuhvatiti veći broj dosad nepomirenih, no zapravo komplementarnih dispozicijskih i socijalnih čimbenika (v. Bergh i sur., 2016; Duckitt, 2001; Hodson i Dhont, 2015; Sibley i Duckitt, 2008). Buduća istraživanja trebala bi se kretati u smjeru nadvladavanja dosadašnje fragmentacije i okrupnjavanja modela u svrhu boljega razumijevanja predrasuda.

U tome kontekstu, u njima se čini važnim pobliže ispitati ulogu dispozicija, i to ne samo osobina ličnosti, već i drugih dispozicijskih varijabli, kao mogućih izvora novih spoznaja o prirodi predrasuda. Postoje inicijalni dokazi da dispozicijski prediktori (konkretno, osobine ličnosti i kognitivne sposobnosti) mogu biti iznimno korisni u objašnjenju generaliziranih predrasuda, podjednako kao što su to ideološke varijable, lišene doprinosa koji dijele s dispozicijskim varijablama. Također, postoji mali, ali konceptualno važan udio varijance koji dispozicijske varijable ne dijele s ideološkim varijablama, a koji doprinosi objašnjenju varijabiliteta u generaliziranim predrasudama (Matić, 2018). Dodatna istraživanja kojima bi se spomenuti nalazi provjerili na drugim uzorcima i u drugim kontekstima rasvijetlila bi međudnos različitih dispozicijskih varijabli te pomogla u određivanju njihova mjesta i optimalne kombinacije u integriranim modelima predikcije predrasuda.

Krenu li tim pravcima, buduća bi istraživanja mogla otvoriti vrata potpunijemu shvaćanju kompleksne uvjetovanosti predrasuda te omogućiti planiranje i primjenu kvalitetnijih intervencija usmjerenih k njihovoj redukciji.

Literatura

- Adorno, T., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. i Sanford, N. (1950). *The authoritarian personality*. Harper.
- Akrami, N. (2005). *Prejudice: The interplay of personality, cognition and social psychology*. Acta Universitatis Upsaliensis. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 5. University Library.
- Akrami, N. i Ekehammar, B. (2004). Prejudice: A question of personality or social psychology, or both? *International Journal of Psychology*, 39(5/6), 380. <https://doi.org/10.1080/00207594.2004.20040812>
- Akrami, N. i Ekehammar, B. (2006). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation: Their roots in Big-Five personality factors and facets. *Journal of Individual Differences*, 27(3), 117–126. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.27.3.117>
- Akrami, N., Ekehammar, B. i Bergh, R. (2011). Generalized prejudice: Common and specific components. *Psychological Science*, 22(1), 57–59. <https://doi.org/10.1177/0956797610390384>
- Akrami, N., Ekehammar, B., Bergh, R., Dahlstrand, E. i Malmsten, S. (2009). Prejudice: The person in the situation. *Journal of Research in Personality*, 43(5), 890–897. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.04.007>
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Perseus Books.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. University of Manitoba Press.
- Altemeyer, B. (1998). The other “authoritarian personality”. U: M. P. Zanna (Ur.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 30, str. 85-107). Academic Press.
- Asbrock, F., Sibley, C. G. i Duckitt, J. (2010). Right-wing authoritarianism and social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice: A longitudinal test. *European Journal of Personality*, 24, 324–340. <https://doi.org/10.1002/per.746>
- Ashton, M. C. i Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11(2), 150–166. <https://doi.org/10.1177/1088868306294907>
- Bäckström, M. i Björklund, F. (2007). Structural modeling of generalized prejudice: The role of social dominance, authoritarianism, and empathy. *Journal of Individual Differences*, 28(1), 10–17. <https://doi.org/10.1027/1614-0001.28.1.10>
- Bergh, R. (2013). *Prejudiced personalities revisited: On the nature of (generalized) prejudice*. Acta Universitatis Upsaliensis. Digital Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Social Sciences 91. University Library.
- Bergh, R. i Akrami, N. (2016). Are non-agreeable individuals prejudiced? Comparing different conceptualizations of agreeableness. *Personality and Individual Differences*, 101, 153–159. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.05.052>
- Bergh, R. i Akrami, N. (2017). Generalized prejudice: Old wisdom and new perspectives. U: C. G. Sibley i F. K. Barlow (Ur.), *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice* (str. 438-460). Cambridge University Press.

-
- Bergh, R., Akrami, N. i Ekehammar, B. (2010). Social identity and prejudiced personality. *Personality and Individual Differences*, 48(3), 317–321. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.10.026>
- Bergh, R., Akrami, N. i Ekehammar, B. (2012). The personality underpinnings of explicit and implicit generalized prejudice. *Social Psychological and Personality Science*, 3(5), 614–621. <https://doi.org/10.1177/1948550611432937>
- Bergh, R., Akrami, N., Sidanius, J. i Sibley, C. G. (2016). Is group membership necessary for understanding generalized prejudice? A re-evaluation of why prejudices are interrelated. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111(3), 367–395. <https://doi.org/10.1037/pspi0000064>
- Brandt, M. J., Chambers, J. R., Crawford, J. T., Wetherell, G. i Reyna, C. (2015). Bounded openness: The effect of openness to experience on intolerance is moderated by target group conventionality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 109(3), 549–568. <https://doi.org/10.1037/pspp0000055>
- Brandt, M. J. i Crawford, J. T. (2019). Studying a heterogeneous array of target groups can help us understand prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 28(3), 292–298. <https://doi.org/10.1177/0963721419830382>
- Cohrs, J. C., Kämpfe-Hargrave, N. i Riemann, R. (2012). Individual differences in ideological attitudes and prejudice: Evidence from peer-report data. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(2), 343–361. <https://doi.org/10.1037/a0028706>
- Crawford, J. T. i Brandt, M. J. (2019). Who is prejudiced, and toward whom? The Big Five traits and generalized prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(10), 1455–1467. <https://doi.org/10.1177/0146167219832335>
- Cunningham, W. A., Nezlek, J. B. i Banaji, M. R. (2004). Implicit and explicit ethnocentrism: Revisiting the ideologies of prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(10), 1332–1346. <https://doi.org/10.1177/0146167204264654>
- Dhont, K. i Hodson, G. (2014). Does lower cognitive ability predict greater prejudice? *Current Directions in Psychological Science*, 23(6), 454–459. <https://doi.org/10.1177/0963721414549750>
- Dinesen, P. T., Klemmensen, R. i Nørgaard, A. S. (2016). Attitudes toward immigration: The role of personal predispositions. *Political Psychology*, 37(1), 55–72. <https://doi.org/10.1111/pops.12220>
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. U: M. P. Zanna (Ur.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 33, str. 41–113). Academic Press, Inc.
- Duckitt, J. (2005). Personality and prejudice. U: J. F. Dovidio, P. Glick i L. A. Rudman (Ur.), *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport* (str. 395–412). Blackwell Publishing Ltd.
- Duckitt, J. (2009). Authoritarianism and dogmatism. U: M. R. Leary i R. H. Hoyle (Ur.), *Handbook of Individual Differences in Social Behavior* (str. 298–317). Guildford Press.
- Duckitt, J. i Sibley, C. G. (2007). Right wing authoritarianism, social dominance orientation and the dimensions of generalized prejudice. *European Journal of Personality*, 21, 113–130. <https://doi.org/10.1002/per.614>

- Duckitt, J. i Sibley, C. G. (2009). A dual process motivational model of ideological attitudes and system justification. U: J. T. Jost, A. C. Kay i H. Thorisdottir (Ur.), *Social and psychological bases of ideology and system justification* (str. 292-313). Oxford University Press.
- Duckitt, J. i Sibley, C. G. (2017). The dual process motivational model of ideology and prejudice. U: C. G. Sibley i F. K. Barlow (Ur.), *The Cambridge Handbook of the Psychology of Prejudice* (str. 188-221). Cambridge University Press.
- Ekehammar, B. i Akrami, N. (2003). The relation between personality and prejudice: A variable- and a person-centred approach. *European Journal of Personality*, 17, 449–464. <https://doi.org/10.1002/per.494>
- Ekehammar, B. i Akrami, N. (2007). Personality and prejudice: From Big Five personality factors to facets. *Journal of Personality*, 75(5), 899–925. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2007.00460.x>
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M. i Zakrisson, I. (2004). What matters most to prejudice: Big Five personality, social dominance orientation or right-wing authoritarianism? *European Journal of Personality*, 18, 463–482. <https://doi.org/10.1002/per.526>
- Fleeson, W. i Nofhle, E. E. (2009). In favor of the synthetic resolution to the person-situation debate. *Journal of Research in Personality*, 43(2), 150–154. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.02.008>
- Flynn, F. J. (2005). Having an open mind: The impact of openness to experience on interracial attitudes and impression formation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(5), 816–826. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.5.816>
- Graziano, W. G., Bruce, J., Sheese, B. E. i Tobin, R. M. (2007). Attraction, personality, and prejudice: Liking none of the people most of the time. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(4), 565–582. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.4.565>
- Guimond, S., Dambrun, M., Michinov, N. i Duarte, S. (2003). Does social dominance generate prejudice? Integrating individual and contextual determinants of intergroup cognitions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 697–721. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.4.697>
- Heaven, P. C. L., Ciarrochi, J. i Leeson, P. (2011). Cognitive ability, right-wing authoritarianism, and social dominance orientation: A five-year longitudinal study amongst adolescents. *Intelligence*, 39, 15–21. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2010.12.001>
- Hodson, G. (2009). The puzzling person-situation schism in prejudice research. *Journal of Research in Personality*, 43(2), 247–248. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.12.035>
- Hodson, G. i Dhont, K. (2015). The person-based nature of prejudice: Individual difference predictors of intergroup negativity. *European Review of Social Psychology*, 26(1), 1–42. <https://doi.org/10.1080/10463283.2015.1070018>
- Hodson, G., Hogg, S. M. i MacInnis, C. C. (2009). The role of „dark personalities“ (narcissism, Machiavellianism, psychopathy), Big Five personality factors, and ideology in explaining prejudice. *Journal of Research in Personality*, 43(4), 686–690. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.02.005>
- Jelavić, I. (2017). *Povezanost osobina ličnosti i autoritarnosti sa stavovima prema imigrantima*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu.

- John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. U: L. A. Pervin i O. P. John (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (Vol. 2, str. 102-138). Guilford Press.
- Kalebić Maglica, B., Švegar, D. i Jovković, M. (2018). Odnos osobina ličnosti, efekta okvira i stavova prema migrantima. *Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja*, 27(3), 495–517. <https://doi.org/10.5559/di.27.3.06>
- Kalebić Maglica, B. i Vuković, A. (2016). Autoritarnost kao medijator efekta osobina ličnosti na predrasude studenata prema homoseksualnim osobama. *Društvena istraživanja: Časopis za opća društvena pitanja*, 25(3), 393–411. <https://doi.org/10.5559/di.25.3.06>
- Kreindler, S. A. (2005). A dual group processes model of individual differences in prejudice. *Personality and Social Psychology Review*, 9(2), 90–107. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0902_1
- Kteily, N. S., Sidanius, J. i Levin, S. (2011). Social dominance orientation: Cause or 'mere effect'? Evidence for SDO as a causal predictor of prejudice and discrimination against ethnic and racial outgroups. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(1), 208–214. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2010.09.009>
- Lippa, R. i Arad, S. (1999). Gender, personality, and prejudice: The display of authoritarianism and social dominance in interviews with college men and women. *Journal of Research in Personality*, 33(4), 463–493. <https://doi.org/10.1006/jrpe.1999.2266>
- Matić, J. (2018). *Povezanost osobina ličnosti i kognitivnih sposobnosti sa sklonošću predrasudama prema različitim društvenim skupinama*. [Neobjavljena doktorska disertacija]. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Matić, J., Löw, A. i Bratko, D. (2019). Personality and ideological bases of anti-immigrant prejudice among Croatian youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(13), 2387–2406. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1444470>
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. Jr. (2008). The five-factor theory of personality. U: O. P. John, R. W. Robins i L. A. Pervin (Ur.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd edition) (str. 159-181). Guilford.
- McFarland, S. (2010). Authoritarianism, social dominance, and other roots of generalized prejudice. *Political Psychology*, 31(3), 453–477. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2010.00765.x>
- McFarland, S. G. i Adelson, S. (1996, lipanj). *An omnibus study of individual differences and prejudice*. Prezentacija rada na godišnjemu sastanku Međunarodnoga društva za političku psihologiju, Vancouver, Kanada.
- Miller, J. D., Gaughan, E. T., Maples, J. i Price, J. (2011). A comparison of agreeableness scores from the Big Five Inventory and the NEO PI-R: Consequences for the study of narcissism and psychopathy. *Assessment*, 18(3), 335–339. <https://doi.org/10.1177/1073191111411671>
- Onraet, E., Van Hiel, A., Dhont, K., Hodson, G., Schittekatte, M. i De Pauw, S. (2015). The association of cognitive ability with right-wing ideological attitudes and prejudice: A meta-analytic review. *European Journal of Personality*, 29, 599–621. <https://doi.org/10.1002/per.2027>

- Onraet, E., Van Hiel, A., Roets, A. i Cornelis, I. (2011). The closed mind: 'Experience' and 'cognition' aspects of openness to experience and need for closure as psychological bases for right-wing attitudes. *European Journal of Personality*, 25(3), 184–197. <https://doi.org/10.1002/per.775>
- Osborne, D., Wootton, L. W. i Sibley, C. G. (2013). Are liberals agreeable or not? Politeness and compassion differentially predict political conservatism via distinct ideologies. *Social Psychology*, 44(5), 354–360. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000132>
- Perry, R. i Sibley, C. G. (2012). Big-Five personality prospectively predicts social dominance orientation and right-wing authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 52(1), 3–8. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.08.009>
- Pettigrew, T. F. i Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. i Malle, B. F. (1994). Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(4), 741–763. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.67.4.741>
- Rebić, M. (2014). *Uloga crta ličnosti i samopoštovanja u predviđanju sklonosti predrasudama*. [Neobjavljeni diplomski rad]. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Reynolds, K. J., Turner, J. C., Haslam, S. A. i Ryan, M. K. (2001). The role of personality and group factors in explaining prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 427–434. <https://doi.org/10.1006/jesp.2000.1473>
- Richard, F. D., Bond, C. F. Jr. i Stokes-Zoota, J. J. (2003). One hundred years of social psychology quantitatively described. *Review of General Psychology*, 7, 331–363. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.7.4.331>
- Riek, B. M., Mania, E. W. i Gaertner, S. L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 10(4), 336–353. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1004_4
- Roberts, B. W., Kuncel, N. R., Shiner, R., Caspi, A. i Goldberg, L. R. (2007). The power of personality: The comparative validity of personality traits, socioeconomic status, and cognitive ability for predicting important life outcomes. *Perspectives on Psychological Science*, 2(4), 313–345. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6916.2007.00047.x>
- Satherley, N. i Sibley, C. G. (2016). A Dual Process Model of attitudes toward immigration: Predicting intergroup and international relations with China. *International Journal of Intercultural Relations*, 53, 72–82. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2016.05.008>
- Sibley, C. G. i Duckitt, J. (2008). Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248–279. <https://doi.org/10.1177/1088868308319226>
- Sibley, C. G. i Duckitt, J. (2010). The personality bases of ideology: A one-year longitudinal study. *The Journal of Social Psychology*, 150(5), 540–559. <https://doi.org/10.1080/00224540903365364>
- Sibley, C. G., Harding, J. F., Perry, R., Asbrock, F. i Duckitt, J. (2010). Personality and prejudice: Extension to the HEXACO personality model. *European Journal of Personality*, 24, 515–534. <https://doi.org/10.1002/per.750>

Young-Bruehl, E. (1998). *The anatomy of prejudices*. Harvard University Press.

Zick, A., Wolf, C., Küpper, B., Davidov, E., Schmidt, P. i Heitmeyer, W. (2008). The syndrome of group-focused enmity: The interrelation of prejudices tested with multiple cross-sectional and panel data. *Journal of Social Issues*, 64(2), 363–383. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2008.00566.x>

Personality - Prejudice Relation: Theoretical Basis and Overview of Empirical Findings

Abstract

In the last twenty years, there has been a renewed interest in dispositional explanations of prejudice. The research traditions of early dispositional and social approaches have faced fierce debate on the role of person vs. situation in developing prejudice throughout the history of prejudice research. Contemporary research practice, however, inclines toward the integration of these approaches. Moreover, there have been empirically established complementarities of the two perspectives. This paper aims to contextualize the dispositional approach to prejudice, to present the basic concepts, theoretical basis and empirical data on the relationship between personality and prejudice, and to shed light onto open questions and future directions. It focuses on the association between personality and prejudice toward various social groups, often appearing under the 'generalized prejudice' construct. This construct is of vital importance for understanding the contributions of dispositional approach to prejudice. The central part of the paper contains the review of Duckitt's dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice that is at the base of personality-prejudice relation, with a special emphasis dedicated to the role of right-wing authoritarianism and social dominance orientation, ideological variables which mediate the personality-prejudice relationship. Further on, empirical findings on the association between prejudice and Big Five and HEXACO personality are presented. Openness to experience, agreeableness and honesty-humility stand out as key antecedents of prejudice. The concluding part discusses current disputes in the research on personality-prejudice relation: the status of agreeableness as a predictor of prejudice and the consistency of dispositional correlates of (generalized) prejudice.

Keywords: personality, prejudice, generalized prejudice, right-wing authoritarianism, social dominance orientation

Primljeno: 17. 5. 2020.